«شرق» فضای دیپلماتیک را پس از مطرح‌شدن ادعاها درباره مذاکره مستقیم تهران-واشنگتن بررسی می‌کند

مذاکره مستقیم و هزار چالش پیش‌رو

عبدالرحمن فتح‌الهی: با مطرح‌شـــدن ادعاها و شایعه‌هایی از روز سه‌شنبه درباره موافقت تهران با مذاکرات مستقیم ایران و آمریکا، فضای معناداری در محافل رسانه‌ای و تحلیلی شکل گرفته است. با وجود آنکه ساعاتی پس از انتشار این خبر، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران ادعای منتشرشده در یک رسانه مبنی بر انجام مذاکرات مستقیم بین ایران و آمریکا در هفته‌های آینده در عمان را تکذیب کرد، اما تقریبا کمتر کسی بود که با خوانشی از بین سطور این تأییدها و تکذیب‌ها، احتمال تغییر موضع هرچند سطحی در سیاست خارجی ایران را نداده باشد؛ موضوعی که حتی پایش به نشست خبری سخنگوی وزارت امور خارجه ایالات متحده آمریکا نیز کشیده شد. متیو میلر، سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا، در این نشست خبری در پاسخ به این پرسش که آیا دولت بایدن از مذاکرات مستقیم با ایران استقبال خواهد کرد، پیش‌شرط واشنگتن برای هرگونه مذاکره با تهران را منوط به تغییر رفتار ایران دانست که به گفته میلر، در گام اول شامل همکاری کامل و تعامل جدی ایران با آژانس است. در مجموع بیشتر مواضع متیو میلر در کنفرانس مطبوعاتی‌اش درباره موضوع ایران به کلی‌گویی گذشت و از دادن اطلاعاتی روشن و دقیق سر باز زد. بنابراین نکته خاص و اصطلاحا دندان‌گیری از این نشست حاصل نشد. بااین‌حال، سخنگوی دستگاه دیپلماسی ایالات متحده، ضمن اشاره به استقبال آمریکایی‌ها از پیگیری راه‌حل‌های دیپلماتیک با ایران، ورودی به این موضوع نکرد که مذاکرات مستقیم احتمالی دو طرف (ایران و آمریکا) ممکن است چگونه باشد. میلر در یک کلی‌گویی تکراری، باز هم ادعا کرد که دیپلماسی بهترین راه جلوگیری از دستیابی ایران به یک سلاح هسته‌ای است. بنابراین به زعم این مقام وزارت امور خارجه آمریکا، ایالات متحده ترجیح می‌دهد دیپلماسی را دنبال کند، اما میلر این را هم متذکر شد که «همان‌طور که گفتم، قبل از رسیدن به این مرحله (مذاکره مستقیم)، برخی اقدامات تنش‌زدایی وجود دارند که مایلیم ایران انجام دهد». در این میان، نکته مهم دیگری که در نشست خبری سخنگوی وزارت امور خارجه ایالات متحده طرح شد، پاسخ به پرسشی درباره اظهارات حسین امیرعبداللهیان در زمینه پیشنهاد جدید ژاپن در قبال مذاکرات احیای برجام بود که میلر به صراح عنوان کرد: «آمریکایی‌ها از طرح ژاپن برای احیای برجام اطلاعی ندارند». به گفته این دیپلمات آمریکایی، «مشخص نیست سخنان امیرعبداللهیان به چه چیزی اشاره دارد». میلر دوباره سمت لفاظی سیاسی رفت و تکرار کرد: «همان‌طور که قبلا گفته‌ایم، دیپلماسی بهترین راه اطمینان‌یافتن از این است که ایران هیچ‌گاه به یک سلاح هسته‌ای دست پیدا نکند، ولی تا به اکنون تغییری در این موضع ایجاد نشده است». در پی تلاش‌های میانجیگرایانه کشورهایی مانند عمان، قطر و اشاره اخیر حسین امیرعبداللهیان به ژاپن، ســؤال مهم‌تری در نشست خبری سخنگوی وزارت امور خارجه مطرح شد. میلر در پاسخ به اینکه با توجه به تمایل برخی کشورهای منطقه، ازجمله قطر و عمان برای میانجیگری در زمینه مذاکرات توافق هسته‌ای و کشورهای دیگری مانند ژاپن که به آن اشاره شد، آیا تمام تکه‌های پازل برای آغاز مذاکراتی درباره احیای برجام (توافق هسته‌ای) کنار هم قرار نگرفته‌اند، سراغ جملات تکراری رفت و از دادن جوابی جزئی و روشن طفره رفت. میلر با مانور مجدد روی جملات تکرار بیان کرد: «ما همواره گفته‌ایم که نسبت به اطمینان‌یابی از دست‌نیافتن ایران به یک سلاح هسته‌ای متعهدیم و ترجیح می‌دهیم نگرانی‌هایمان درباره برنامه هسته‌ای ایران را از طریق دیپلماسی بیان کنیم».

حمایت واشنگتن از تروئیکای اروپایی

گروهــی از ســناتورهای آمریکایی در نامه‌ای به تروئیــکای اروپا، از تصمیم ضدایرانــی اخیر آنها مبنی بر حفظ تحریم‌های موشــکی و پهپادی علیه ایران پــس از پایان‌یافتن تحریم‌های ســازمان ملــل در ماه اکتبر اســتقبال کرده و با مطرح‌کردن ادعاهایی علیه ایران، از آنها خواســتند دیگر متحدان و شرکایشان را نیز در این تصمیم با خود همراه کنند.

«جیم ریش»، سناتور جمهوری‌خواه و از اعضای ارشد کمیته روابط خارجی ســنای آمریکا، به همراه ســناتور دموکرات «باب مننذز»، رئیس پیشین کمیته روابط خارجی مجلس سنای آمریکا و «بیل هگرتی»، سناتور جمهوری‌خواه، به همراه ۲۸ سناتور دیگر نامه‌ای دوحزبی به کشورهای آلمان، فرانسه و انگلیس (تروئیــکای اروپا) نوشــته و در آن ضمن مطرح‌کردن ادعاهایــی علیه برنامه موشکی و پهپادی ایران، از تصمیم اخیر این کشورها برای انجام‌دادن اقداماتی در جهت حفظ تحریم‌های موشــکی علیه ایران پس از پایان تاریخ تحریم‌های موشکی و پهپادی سازمان ملل علیه ایران در تاریخ ۱۸ اکتبر قدردانی کردند.

در متن این نامه، با طرح ادعاهایی علیه نقش ایران در منطقه، آمده اســت که ما در این نامه از تصمیم شــما برای انجام‌دادن اقدامات ملموس در جهت حفظ محدودیت‌های برنامه موشــک‌های بالســتیک و برنامه پهپادی ایران در پاییز امســال قدردانــی می‌کنیم. در اکتبر ۲۰۲۳، تحریم‌هــای بین‌المللی علیه واردات و صادرات موشک‌ها و فناوری‌های پهپادی ایران، تحت قطع‌نامه ۲۲۳۱ شــورای امنیت ســازمان ملل پایان خواهد یافت. اجازه‌دادن به پایان‌یافتن این تحریم‌ها تهدیدی علیه ثبات و امنیت خاورمیانه و فراتر از آن ایجاد می‌کند. این امر موجب فراهم‌کردن امکان اشاعه بیشتر تسلیحات پیشرفته، قدرت‌بخشیدن به بازیگران مخرب در خاورمیانه و اروپا و فرســتادن سیگنال اشتباهی به ایران می‌شــود؛ درحالی‌که هیچ آمادگی‌ای برای تغییر سیاست‌های خود در مناطق مختلف نداده اســت. این ســناتورها همچنین مدعی شــدند ایران به «اشاعه موشــک‌ها، راکت‌ها و پهپادها بــه نیروهای نیابتی‌اش در سراســر خاورمیانه، ازجمله به حزب‌الله، حماس و جهاد اســلامی فلســطین برای اســتفاده علیه اســرائیل ادامه می‌دهد». در ادامه ایــن نامه با تکرار ادعــای دولت آمریکا و متحدان آن مبنی بر حمایت نظامی ایران از روسیه، ادعایی که از سوی تهران و مسکو بارها رد شده است، قید شده که «پایان‌یافتن این تحریم‌ها تأثیر مستقیمی بر مقاومت اوکراین در برابر حمله غیرقانونی و بی‌دلیل روســیه به کشورشــان دارد. ایران تاکنون صدها پهپاد مرگ‌بار به فدراسیون روسیه داده است، ازجمله شاهد۱۳۱، شاهد۱۳۶ و مهاجر۶ که برای هدف قراردادن شهروندان اوکراینی و نیروگاه‌ها و درهم‌شکستن نیروهای دفاعی اوکراین استفاده شده‌اند».

این ســناتورهای آمریکایی درباره برنامه موشــکی ایران نیز مدعی شــدند که پایان‌یافتن تحریم‌های ســازمان ملل، ایران را قادر خواهد کرد موشــک‌های بالســتیکی با برد ۳۰۰ کیلومتر یا بیشــتر را برای استفاده در جنگ روسیه به آن بدهد. در پایان این نامه آمده است: بدون وجود یک قطع‌نامه الزام‌آور سازمان ملل، هیچ چارچــوب چندجانبه‌ای برای اعمال تحریم‌هــای بین‌المللی علیه برنامه موشــکی و پهپادی ایران وجود نخواهد داشــت. به این دلایل و دلایلی دیگر، ما قویا از تصمیم به انجام‌دادن اقداماتی در راســتای حفظ این تحریم‌ها علیــه برنامه موشــکی و پهپادی ایران پیش از پایان‌یافتــن تاریخ این تحریم‌ها در اواســط اکتبر حمایت کرده و از شما می‌خواهیم از دیگر متحدان اروپایی و شرکای هم‌نظرتان بخواهید که این کار را انجام دهند.

بابک نظربیگی در گفت‌وگو با «شرق»، ذیل تحلیلی از بین خطوط گفته‌های متیــو میلــر، ســخنگوی وزارت امور خارجه ایــالات متحــده و همچنین نامه ســناتورهای آمریکایی بــه اتحادیه اروپا برای حمایت از اقــدام آنها در جهت حفظ تحریم‌های تســلیحاتی ایران و به‌خصوص موشک‌های بالستیک پس از موعد ۱۸ اکتبر/ ۲۶ مهرماه، بر این باور است که «این دست اقدامات خودبه‌خود فضای مثبت را برای گفت‌وگو در جهت احیای برجام از بین می‌برد»؛ کمااینکه بــه زعم او «همین دســت اقدامات دامنــه واکنش‌ها متقابــل را هم افزایش می‌دهد، همچنان که تهران هم در تصمیم اخیر خود، هشــت نفر از بازرســان اروپایی آژانس را از کشور اخراج کرده است».

البتــه این تحلیلگر حــوزه بین‌الملل در ادامه گپ‌وگفــت خود به بی‌دقتی برخی در تهران هم گریزی می‌زند و می‌گوید: «تهران هم در ســایه ســفر وزیر دفاع روسیه به ایران به برخی شائبه‌ها دامن زده است». هرچند این کارشناس تأکید دارد که مناســبات امنیتی، نظامی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران با هر کشــوری مانند روسیه یا دیگر کشــورها، اقدامی در چارچوب حاکمیت داخلی ایران اســت و ارتباطی با اروپایی‌هــا و آمریکا ندارد، اما بــه زعم او به‌هرحال باید پذیرفت که چون جنگ اوکراین به شــکل مســتقیم تمامیت و امنیت اروپا را نشانه رفته اســت، باید تهران هم در موضع‌گیری و اتخاذ رفتارهای درست، به‌خصوص در قبال روسیه، دقت نظر بیشتری داشته باشد.

نظربیگی هم‌زمانی اعلام تصمیم اروپا برای حفظ تحریم‌های موشــک‌های بالســتیک ایران با سفر وزیر دفاع روســیه به تهران را موضوعی می‌بیند که با هر زاویه تحلیلی می‌تواند به حساســیت‌ها دامن بزنــد؛ درصورتی‌که به گفته او، ایران باید در این شــرایط که به دنبال مذاکره مستقیم است، حساسیت‌ها را کاهش دهد. نظربیگی معتقد اســت مذاکرات مســتقیم ایران و آمریکا اگرچه می‌تواند مســیر کلی را برای احیای برجام ترسیم کند، اما تا زمانی که انتظارات اروپایی‌هــا درباره جنــگ اوکراین برآورده نشــود، نمی‌تــوان از احیای برجام به‌صورت کامل سخن گفت.

دوحه همچنان امیدوار

هرچه متیو میلر به‌عنوان سخنگوی دستگاه دیپلماسی ایالات متحده آمریکا به کلی‌گویی و بیان ادعاهای تکراری علیه برنامه هســته‌ای ایران و دیگر ابعاد فعالیت‌های تهران بســنده کرد، در این ســوی جهان همتای قطری او با لحنی مثبت و امیدوار از تداوم تلاش‌های میانجیگرانه قطری‌ها برای انجام مذاکرات احیــای برجام گفت. آن‌گونه که ایســنا به نقل از روزنامه الشــرق گزارش داد، ماجد بن‌محمد الانصاری، ســخنگوی وزارت خارجه قطر، اعلام کرده که دیدار محمد بن‌عبدالرحمن آل‌ثانی، نخســت‌وزیر و وزیر امــور خارجه قطر با جیمز کلورلــی، همتای انگلیســی‌اش در چارچوب تقویت روابــط دوجانبه و تداوم همکاری‌هــای راهبردی در تمامی زمینه‌ها و آمادگی برای برگزاری گفت‌وگوی راهبردی دوحه اســت. این دیدار همچنین در راســتای تداوم تلاش‌های کشور قطــر برای ایفای نقش مثبت در ســطح بین‌المللــی و در زمینه‌های مختلف اســت. براســاس این گزارش، وزرای خارجه انگلیس و قطر به‌تازگی در دوحه بــا هم دیدار کردند. دو طرف در این دیدار درباره آخرین تحولات منطقه به‌ویژه توافق هســته‌ای ایران، مســئله فلسطین، اوضاع ســوریه و اوضاع افغانستان تبادل نظر کردند.

بــه گفته ســخنگوی وزرات خارجه قطــر، هرچند تلاش‌هــای دوحه برای حل موضوع هســته‌ای ایران از طریق مطرح‌کردن برخی پیشــنهادها و تسهیل دیدارها میان مســئولان ایرانی و غربی ادامه دارد اما درخصوص بازگشــت به توافق هســته‌ای هنوز راه دشواری در پیش اســت. در همین باره الانصاری به راهکار جالب دوحه در زمینه مذکرات اشاره کرد و گفت «دوحه تلاش می‌کند این موضوع گســترده را به پرونده‌های کوچک‌تر تفکیک کند و به‌طور جداگانه آنها را بررســی کند». در تبیین بیشــتر این راهکار مذکور این مقام قطری تأکید کرد که «مــا تلاش می‌کنیم ابتدا به نقاط توافقی درخصوص مســائل کوچک برســیم و اوضــاع را برای رســیدن به یک توافــق فراگیر بین دو طرف ســوق دهیم». البته ســخنگوی وزارت امور خارجه قطر ایــن را هم گفت که در کنار تلاش‌های قطر، ابتکار عمل‌های دیگری نیز برای حل موضوع هســته‌ای ایران وجــود دارد و ایــن تلاش‌ها مکمل یکدیگر هســتند، زیرا از دیــدگاه الانصاری، مســئله هســته‌ای ایران یک چالش بزرگ و قضیه‌ای مرکب اســت و از طریق یــک میانجیگری نمی‌تــوان آن را اداره کرد. در ادامه وی با پرداختن به ســفر اخیــر محمد بن‌عبدالعزیز بن‌صالح الخلیفــی، وزیر دولت قطر در امور خارجه به تهران و دعوت از سیدابراهیم رئیســی، رئیس‌جمهوری ایران، برای سفر به دوحه، عنوان کــرد که «دیدار این مقام قطری با مقامــات ایرانی در چارچوب ســفرهای متبادل میان مقامات دو کشــور برای انجام مذاکرات احیای برجام و تــلاش مداوم برای نزدیک‌کردن رویکردهای تهــران و جامعه بین‌المللی در زمینه‌هــای مختلف و همچنین تلاش دوحه برای ازبین‌بردن موانع بر ســر راه رســیدن به توافق اســت». محمد بن‌عبدالعزیز بن‌صالح الخلیفی در ســفر به تهران با حســین امیرعبداللهیــان، وزیر ماور خارجه، علــی باقری‌کنی، معاون سیاســی وزیر امور خارجه و علی‌اکبر احمدیان، دبیر شورای عالی امنیت ملی نیز دیدار و رایزنی کرده بود.

ماجد بن‌محمد الانصــاری در بخش دیگــری از گفته‌هایش به تلاش‌های دوحــه در مذاکــرات با واشــنگتن اشــاره کــرد و از تمــاس تلفنــی محمد بن‌عبدالرحمــن آل‌ثانی و آنتونی بلینکن، وزرای امور خارجه دو کشــور (قطر و آمریکا) و تبادل نظر درخصوص آخرین تحولات توافق هسته‌ای ایران خبر داد. البته این تلاش‌ها علاوه بر آن اســت که مقامات قطری در حاشــیه دیدارهای صورت‌گرفته در جریان نشســت سران کشورها در مجمع عمومی سازمان ملل در نیویــورک تلاش‌های میانجیگرانه‌ای را ذیــل دیدارهای موازی و هم‌زمان با مقامات جمهوری اســلامی ایــران و ایالات متحده آمریکا پــی گرفته بودند تا بتوانند بسترهای اولیه برای ازسرگیری مذاکرات را فراهم کنند. البته امیرمهدی ذُکایی دیگر کارشناســی بــود که در گفت‌وگو با «شــرق»، صرف لحن مثبت و امیدوارانه مقامات قطری را ملاک جدی برای به‌نتیجه‌رسیدن مذاکرات احیای برجام نمی‌داند؛ چراکه این تحلیلگر مســائل خاورمیانه با اشاره به مواردی از چالش‌ها و موانع کنونی برای ازســرگیری مذاکــرات، اذعان و تأکید می‌کند که قطری‌ها به‌تنهایی قادر به انجام این کار نخواهند بود. این مفسر حوزه سیاست خارجی در ارزیابی خود از گفته‌های الانصاری معتقد است که «راهکار مد نظر دوحــه برای تبدیل پرونده کلان تنش ایــران و آمریکا به خرده‌پرونده‌های دیگر می‌تواند یک راهکار واقع‌بینانه باشــد اما ذکایی درعین‌حال یادآور می‌شود که دوحه در خُرده‌پرونده‌های تنش ایران و آمریکا از وزن لازم دیپلماتیک برخوردار نیست، همچنانی که به گفته او عمان و ژاپن هم این وزن را ندارند.

مسیر پیش‌روی تهران و آژانس

رســول نهاوندی هم دیگر کارشناسی که بود که در گپ‌وگفتش با «شرق»، ضمن تأیید گفته‌های امیرمهدی ذکایی به تلاش‌های دیپلماتیک تابســتان سال گذشــته جوزپ بورل به‌عنوان مســئول سیاســت خارجی اتحادیه اروپا نقبی می‌زنــد که بــه گفته او آخرین فرصت بــرای احیای برجام بــود، اما درنهایت حتی اتحادیه اروپا هم نتوانســت کاری از پیش ببرد؛ چراکه این تحلیلگر حوزه برجامی معتقد است حجم اختلافات، خواسته‌ها و انتظارات طرفین از همدیگر به قدری زیاد اســت که در شرایط کنونی کشورهایی مانند عمان، قطر، ژاپن و... توان لازم برای نقش‌آفرینی، حتــی در خُرده‌پرونده‌های تنش ایران و آمریکا را ندارند.

این کارشــناس حوزه بین‌الملل نکته مهمی را در ادامه ارزیابی خود مطرح می‌کند و یادآور می‌شود که نباید موضوع تبادل زندانیان ایران و آمریکا را ملاک موفقیت دوحه و مســقط برای پرونده‌های بزرگ‌تر و حساس‌تر دانست و دچار یک اشــتباه محاسباتی شــد؛ چراکه از دیدگاه او، موضوع زندانیان در قیاس با ســایر پرونده‌ها به‌خصوص پرونده هسته‌ای ایران درهم‌تنیدگی کمتری با سایر مقولات دارد. نهاوندی در تبیین بیشتر گفته خود به «شرق» می‌گوید که «اکنون مذاکرات هسته‌ای یا مذکرات احیای برجام بعد از نشست فصلی شورای حکام (ســپتامبر) با دو معضل جدی دیگر همراه شــده اســت، از یک‌سو اروپایی‌ها بــه دنبال حفظ تحریم‌های مربوط به موشــک‌های بالســتیک ایران بعد از ۱۸ اکتبر/ ۲۶ مهر هســتند که در تقابل با قطع‌نامه ۲۲۳۱ شــورای امنیت سازمان ملــل به‌عنوان ضامن اجرای برجام قــرار دارد و در طرف دیگر ایران هم اخیرا در اقدامی، بازرســان اروپایی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را از کشور اخراج کردنــد. به همین دلیل نهاوندی تصریح می‌کند کــه «اختلافات کنونی ایران و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی دامنه و سطح بیشتری پیدا کرده است و به سایر مقولات هم کشــیده شده است». با این خوانش، تحلیلگر حوزه بین‌الملل باور دارد که «اگر آمریکا پیش‌شرط اول برای هرگونه مذاکره مستقیم با ایران را حل اختلافات پادمانی تهران - آژانس می‌داند، به نظر نمی‌رســد که در کوتاه‌مدت فضای مثبتی در این رابطه فراهم شود».

البته محمد اسلامی، رئیس سامان انرژی اتمی که یکشنبه هفته جاری برای شرکت در شصت‌وهفتمین کنفرانس سالانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به وین ســفر کرده، در گفت‌وگو با شــبکه الجزیره عنوان کرد که «ایران همکاری خوبی با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی دارد». معاون رئیس‌جمهور در بخشی از این مصاحبه درباره اقدام اخیر تهران در اخراج هشت بازرس اروپایی آژانس با ذکر آماری دراین‌باره ســعی در تقلیل‌دادن مسئله داشت، کمااینکه اسلامی می‌گوید «حدود ۱۲۰ بــازرس آژانس بین‌المللی انــرژی اتمی هم‌اکنون مورد پذیرش و اعتماد ایران هســتند و فعالیت جــدی دارند. حال اگر تعداد کمی از آنها را رد کنیم، حقمان است».

رئیس ســازمان انرژی اتمی در ادامه مصاحبه با اشاره به این موضوع که ما عملکرد بازرســان را زیر نظر داریم، بر حق تهران برای قبول یا رد حضورشــان در تأسیســات هسته‌ای کشــور تأکید کرد و گفت که برخی از بازرسان به علت عملکردشــان رد شــدند، این عادی و متداول اســت. بنابرایــن از منظر رئیس ســازمان انرژی اتمی، «تصمیــم نپذیرفتن برخی از آنها (بازرســان آژانس) به معنای همکاری‌نکردن ایران (با آژانس) نیســت». اســلامی از ادامه همکاری ایران با آژانس خبر داد که این همکاری‌ها در قالب همکاری‌های روزانه خواهد بود. البته معاون رئیس‌جمهور با اشاره به دیدارش با رافائل گروسی، مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در ســفرش به وین اظهــار کرد دیدارم با آقای گروســی، دیداری دوســتانه بود و در فضای عادی انجام شد، زیرا همکاری ما با آژانس از همکاری هر کشــور دیگری با آن مهم‌تر اســت. اسلامی در بخشی از ایــن مصاحبه خود به موضوع حجم بالای نظارت‌های آژانس هم ورود کرد و گفت «ما با بیشــترین بازرسی روزانه ممکن از تأسیســاتمان مواجه هستیم. اگر بخواهیم حجم تأسیســاتمان را مشــخص کنیم، حدود دو درصد تأسیسات هسته‌ای سراســر جهان است. عملیات بازرســی‌ای که آژانس در ایران انجام می‌دهد، حدود ۲۵ درصد عملیات بازرسی‌ای است که در سراسر جهان انجام می‌دهد، منطقی نیســت که ما بیش از ۱۰ برابر دیگر کشــورها تحت بازرســی قرار بگیریم».